

1983, II, 104, 106-107; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstımlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 65, 98-100, 103; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîş* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 188, 243; Nevevî, *el-Ezkâr*, İstanbul 1375/1955, s. 109; a.m.f., *İrşâdü'tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1408/1988, s. 144-145, 169; Bedreddin İbn Cemâa, *el-Menhelü'r-revî fi muhtâşarı 'Ulûmü'l-hadîşin-neberî* (nşr. Kemâi Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, s. 99; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş* (nşr. Ali Hüseyn Ali), Beyrut 1412/1992, III, 73-74, 257-259.

ERDİNÇ AHATLI

RADIYYE BEGÜM

(ö. 638/1240)

Delhi Sultanlığı hükümdarı
(1236-1240).

Sultan İltutmış 629 (1231) yılında Gevâliyâr üzerine sefere çıktığında Delhi'nin idaresini kızı Radiyye Begüm'e bırakmış, sefer dönüşünde de o sırada oğulları bulunmasına rağmen onu veliaht tayin etmişti. Ancak İltutmış ölünce (633/1236) saray mensupları ve kumandanlar tarafından sultanın oğlu Rükneddin Firûz Şah tahata çıkarıldı. Fakat yeni sultanın işret meclislerine dalarak yönetimi annesi Şah Terken'e bırakması sonucunda çeşitli isyanlar ve huzursuzluk baş gösterdi. Şah Terken, Radiyye Begüm üzerine yürüyünce Delhi halkı ayaklanarak sarayını kuşattı. Bu esnada isyanları bastırmak için Delhi dışında bulunan Rükneddin Firûz Şah olaylara müdahale edemedi. Ordunun bir kısmı başşehir Delhi'de Radiyye Begüm'ü tahata çıkardı. Tutuklanarak Delhi'ye getirilen Firûz Şah çok geçmeden hapiste öldü.

Sultan yerine "melike" unvanını kullanan Radiyye babası İltutmış devrinde yürürlükte olan kanun ve nizamları tekrar uygulamaya koydu ve adaleti tesis etti. Tahata geçtiği yıl karşılaştığı ilk hadise, Nûreddin (Nûr-i Türk) adlı bir Türk'ün liderliğindeki Karmatîler'in Delhi'de çıkardıkları kanlı isyandır (6 Receb 634 / 5 Mart 1237). Delhi'de pek çok kimseyi öldüren Karmatîler halkın yardımıyla bertaraf edildi. Radiyye Begüm isyanın ardından, hükümdarlığına karşı çıkan babasının veziri Nizâmülmülk Muhammed Cüneydî ve ileri gelen devlet adamlarının muhalefetiyle karşılaştı. Delhi'de muhasara edilen Radiyye Begüm'ün emriyle diğer bölgelerden kuvvetler geldiyse de bunlar isyancılara yenildi. Bu sırada Delhi'den çıkmayı başaran Radiyye âsilerin bazı liderleriyle anlaştı ve kaçan diğer âsilerin elebaşları yakalanarak öldürüldü. Daha sonra ülkede düzeni sağlayan ve önemli görevlere yeni tayinler yapan Ra-

diyye Begüm, İltutmış'ın ölümünün ardından Hindular'ın ele geçirdiği Ranthambhor'a Melik Kutbüddin Hüseyin'i gönderdi.

Devlet yönetiminde ve orduda gulâm kökenli Türk kumandanlarının nüfuzunu kırmak isteyen Radiyye Begüm'ün Melik Cemâleddin Yâkût el-Habeşî'yi mirâhurluğa getirmesi Türk kumandanları tarafından hoş karşılanmadı. Radiyye Begüm isyan eden Gevâliyâr üzerine bir ordu gönderdi (635/1238). Ertesi yıl Lahor Valisi Melik İzzeddin Kebîr Han Ayaz'a karşı sefere çıkan melike onu da itaat altına aldı. Ancak hemen ardından daha tehlikeli bir isyan baş gösterdi. Ayaklanan Teberhind Valisi İhtiyârüddin Altûniyye'ye (Altun-aba) emir-i hâcib İhtiyârüddin Aytegin gibi başşehirde önemli görevlerde bulunan Türk kumandanları da destek verdi. Ramazan 637'de (Nisan 1240) tekrar sefere çıkmak zorunda kalan melikenin en sadık adamı Melik Cemâleddin Yâkût el-Habeşî, Türk kumandanları tarafından öldürüldü. Çok geçmeden Radiyye Begüm de yakalanarak Teberhind Kalesi'nde hapsedildi. Bu haber Delhi'ye ulaşınca İltutmış'ın oğullarından Muizzüddin Behram Şah sultan ilân edildi. Teberhind hâkimi İhtiyârüddin Altûniyye kısa bir süre sonra Radiyye ile evlendi. Ardından ikisi birlikte sultanlığı tekrar ele geçirmek için mücadeleye başladı ve çok sayıda asker topladı. Kendilerine, Delhi yönetimine karşı isyan eden Türk kumandanları Melik İzzeddin Muhammed Sâlârî ve Melik Karakuş da katıldı. Ancak Radiyye Begüm'e bağlı kuvvetler Behram Şah'ın kuvvetlerine yenildi. Teberhind'e geri dönen Radiyye birliklerini tekrar toplayarak Delhi üzerine yöneldi. Kaytaht'da iki ordu arasında yapılan savaşta Radiyye ve kocası, kendilerine tâbi birliklerin bir kısmının karşı tarafa geçmesi yüzünden mağlûp oldu ve yakalanarak öldürüldü (25 Rebülevvel 638 / 14 Ekim 1240). Adaletli ve dirayetli bir hükümdar olan Radiyye Begüm hükümdarlığı boyunca daha çok kadin olması dolayısıyla çıkarılan isyanlarla uğraştı. Celâletüddin ve Radiyyetüddin lakaplarıyla para da bastıran Radiyye Begüm, "Şîrin-i Dihlevî" ve "Şîrin-i Gûri" mahlaslarıyla şiir yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cüzcânî, *Tabakât-i Nâsiri* (nşr. Abdülhay Habîbî), Kâbil 1342, I, 457-462; a.e.: *A General History of the Muhammadan Dynasties of Asia, Including Hindustan* (trc. H. G. Raverty), New Delhi 1970, I, 637-648; İsamî, *Fütûhu's-selâtin* (nşr. A. S. Usha), Madras 1948, s. 128-142; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 423-424; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Muntakhabu't-Ta-wârikh* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, I, 119-

121; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India* (trc. J. Briggs), New Delhi 1997, I, 121-124; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâitr*, I, 118-119; H. N. Wright, *The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi*, New Delhi 1974, s. 40-43, 76; *CHIn.*, V, 237-244; *History of India* (ed. A. V. Jackson), New Delhi 1987, III, 77-80; V, 103-109; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1987, I, 282-287; Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara 1993, s. 37-61; P. Jackson, "Sultân Radiyya bint İltutmish", *Women in the Medieval Islamic World: Power, Patronage and Piety* (ed. G. R. G. Hambly), New York 1998, s. 181-197; a.m.f., *The Delhi Sultanate: A Political and Military History*, Cambridge 2000, bk. İndeks; C. Collin Davies, "Raziye", *IA*, IX, 647-648; M. Athar Ali, "Radiyya", *El²* (İng.), VIII, 371; "Razia Begam Sultan", *EIn.*, II, 342-343.

CENGİZ TOMAR

RADÎ el-ESTERÂBÂDÎ

(الرضى الأسترآبادي)

Necmü'l-eimme Radiyyüddin Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî (es-Semnâî)
(ö. 688/1289'dan sonra)

Sarf, nahiv, kelâm ve mantık âlimi.

Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Taberistan'ın Esterâbâd (Esterâbâz) şehri halından olup Necef'e yerleşmiştir. Şöhretini İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* ve *eş-Şâfiye* adlı kitaplarına yazdığı şerhlerle sağlamıştır. Zekâsı, olgunluğu, fazileti, dinî ilimler alanındaki titizliğiyle âlimlerin dikkatini çekmiş ve "necmü'l-eimme" lakabıyla anılmıştır. Üstün bir hitabet ve ifade gücüne sahip olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Hasan es-Sadr, s. 131 vd.). Şîî mezhebine mensuptu. Süyûtî 684 veya 686 (1285, 1287) yılında vefat ettiğini kaydeder (*Buğyetü'l-vu'ât*, I, 568). Ancak Seyyid Hasan es-Sadr, Abdülkâdir el-Bağdâdî'den naklen müellifin *Şerhu'l-Kâfiye*'yi 688 Rebü'lâhîrinde (Mayıs 1289) bitirdiğini söyler (*Te'sîsü's-Şî'a*, s. 132). Buna göre söz konusu tarihten sonra vefat etmesi olmasa gerekir, zira *Şerhu's-Şâfiye*'yi *el-Kâfiye* şerhinden sonra kaleme almıştır.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Kâfiye*. İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye fi'n-naħv*'ine yazdığı şerhtir. Müellif bu çalışmasında nahiv meselelerini basit bir üslûpla ele alarak tartışmış, tercihlerde ve ihtihadlarda bulunmuş, nahiv ve lugatın felsefesini yapmış, hükümlerin illetlerini açıklamıştır. Eser bu özellikleriyle sahasında yapılmış diğer çalışmalardan daha üstün kabul edilmiştir. Süyûtî de muhteva, tahkik ve hüsn-i ta'fil bakımından *el-Kâfiye*'ye ve diğer na-